

BYVANDRING I BRAGERNESÅSEN FRA SPIRALTOPPEN

1. SPIRALTOPPEN

Utsiktspunktet her oppe het opprinnelig Breidablikk. Det er en fin spasertur opp hit fra Åspaviljongen, men de fleste kjører nok inn Spiraltunnelen som i seg selv er litt av en attraksjon. Den starter 50 meter over havet og ender 200 meter lenger opp etter seks slynger og 1650 meter. Alt i alt ble det sprengt ut 70 000 kubikkmeter med stein. Tunnelen var en naturlig følge av at ingeniørvesenet i 50 år hadde drevet steinbrudd i Bragernesåsen. Fordi man ville unngå at steinbruddet virket skjemmende i terrenget, valgte man å gå innover i fjellet. Byingeniør Eivind Olsen lanserte idéen om å lage en tunnel til toppen. Arbeidet tok til i 1953 og ble avsluttet akkurat tidsnok til at kong Olav V kunne foreta den høytidelige åpningen av tunnelen under byjubileet i 1961 da Drammen feiret sin 150-års fødselsdag. Dagen ble feiret med pomp og prakt, og kong Olav V kjørte i åpen bil opp til toppen, der han ble overrakt byens nye souvenir, Spiraltrollet av to piker utkleddt som troll. «Da lo kongen godt» kunne journalisten i Aftenposten meddele, og mente at dette var jubileumsdagens morsomste innslag.

Lenge før Spiralen var ferdig, ble det i kommunen ivrig diskutert på hvilken måte man best kunne utnytte området der tunnelen kom ut i åsen. Allerede på midten av 1950-tallet hadde arkitekt Bjarne Thinn-Syvertsen lansert et forslag om å bygge en helt ny bydel for 5000 innbyggere i Bragernesåsen. Flere innen kommuneadministrasjonen mente at et villaareal på toppen av åsen kunne motvirke at stadig flere av byens største skatteyttere skulle flytte til nabokommunene, fordi det innenfor byens grenser ikke lenger fantes arealer for villatomter. Samtidig kunne Drammen få en økonomisk kompensasjon for utgiftene til å bygge Spiraltunnelen, mente rådmannen. Heldigvis strandet planene om villabebyggelse på Spiraltoppen på adkomstforholdene. Beboerne måtte gis skikkelig adkomst både til fots og med bil. For det første ville dette nødvendiggjøre byggingen av et heisanlegg, og for det andre ville det medføre en forpliktelse for kommunen om å holde Spiralen kjørbar til en hver tid. Dette var først og fremst økonomiske grunner som gjorde at disse planene heldigvis ikke ble satt ut i livet.

Da Spiraltunnelen nærmet seg ferdiggjøring, kom også handelsstanden på banen for å utnytte denne nye turistattraksjonen. I 1958 gikk det et brev fra Drammens Handelsstands Forening til rådmannen med ønske om å få bygget en restaurant og et hotell på toppen. Selskapet Spiraltoppen Restaurant og Motell A/S ble dannet, og i januar 1961 innbød dette selskapet arkitekter til å tegne et anlegg på toppen. Det kom inn 43 forslag, og vinneren ble Oslo-arkitekten Sverre Fehn. Vinnerutkastet viste et stort og moderne anlegg, men av økonomiske grunner ble det aldri realisert. I mai 1962 vedtok formannskapet i stedet å sette opp en midlertidig restaurant, og betingelsen var at paviljongen skulle fjernes om tre år.

Før fristen løp ut i 1965, var saken for lengst gått i den kommunale glemmeboken. Det provisoriske restaurantbygget står der fremdeles, men har i vinter gjennomgått en omfattende innvendig restaurering takket være det driftige ekteparet Anka og Marius Tandberg, som like før påske også overtok driften av Åspaviljongen.

2. INNGANGEN TIL FRILUFTSMUSEET

I 1914 overtok Drammens Museum en tømret stue fra Moldbakken i Torpo i Hallingdal. Stua hadde vært på Jubileumsutstillingen på Frogner (Kristiania) og museet hadde lånt ut inventaret. Nå fikk museet overta huset og gjenoppførte det i parken på Marienlyst. Drammens Museum hadde gryende ambisjoner om å bygge et friluftsmuseum etter mønster av Norsk Folkemuseum med oppgave å vise bondekulturen i Buskerud fra tiden før industrialiseringen. Flere gamle tømmerhus fra Hallingdal fulgte: et bur fra Tunehagen i Ål ble reist 1917, en stall fra Søre Villand i Hol ble gjenreist i 1922, en loftstue fra Mellom Rue i Hol ble gjenreist i 1927. Så fulgte en badstu fra Rud i Hovet som kom opp i 1937. Museet kjøpte disse husene. Krigen satte nå stopper for prosjektet som gikk ut på å anlegge friluftstun på en tomt helt ut til Danvikgata.

Etter krigen vokste ambisjonene. Museet hadde i løpet av krigsårene sikret seg flere aktuelle hus og ønsket et større areal enn tomten på Marienlyst. I 1949 overlot Drammen kommune museet et 530 mål stort areal i Kobberviks skog under Nordbykollen på Tangen. Etter hvert ble 20 hus gjenreist her, men det viste seg vanskelig å drive forsvarlig. To hus ble påtent. Da kommunen ønsket området til boligutbygging, fikk museet til erstatning disponere et 200 mål areal på Bragernesåsen, innenfor "Spiralen". I 1967 ble vedtatt å flytte museet. Husene i Kobbervikskogen ble revet og lagret. Planene trakk imidlertid ut, og først i 1987 ble de første husene gjenreist. Mellom 1987 og 2000 ble 20 hus gjenreist. 9 av husene hadde stått i Kobbervikskogen.

Midt i byens turterreng 300 meter innenfor Spiraltoppen er det nå gjenreist 21 gamle tømmerhus som skal illustrere tidligere tiders gårdsdrift og bygningstradisjoner i Buskerud.

Elstergården, som tidligere lå i Tollbugata 20 i Drammen, ble bygget rundt 1700, og var antakelig det yngste av en rekke 1600-talls hus i Tollbugata. Bygningen er typisk for en mellomstor bygård for 300 år siden. Huset er også det ene av to gjenværende bygg i Norge som har et laftet karnapp. Slike karnapp var vanlige i mange handelsgårder fra 1600- og 1700-tallet. Gården står nå ved inngangen til Drammens museums friluftsavdeling på Bragernesåsen, der det har

stått siden 1993. Da hadde fortidsminneforeningen forsøkt å få det gjenreist flere steder siden det ble revet i 1984.

Bygningen fra Havnegata 52 på Tangen i Drammen er fra tidlig på 1800-tallet og lå opprinnelig med fremsiden mot sjøen og baksiden mot gaten. Mellom 1886 og 1925 var huset portnerbolig for Tangen allmueskole. Det var allmueskole på Tangen allerede i 1752. Barn av foreldre som kunne betale gikk på borgerskoler. Bygningen er gitt museet av Drammen Slip & Verksted.

3. SKUSTAD LANDHANDEL

Landhandelen stammer fra Ner-Skustad, Øverskogen i Lier, antakelig bygget som landhandel i første halvdel av 1800-tallet. Handelsvirksomheten la beslag på to av rommene i bygningen. Det tredje rommet – til venstre – ble brukt til lagerrom om vinteren og gårdens bryggerhus om sommeren. Bygningen kom til Drammens museum i 1976 med det originale interiøret. Her forsøker museet å gjenskape noe av den gamle stemningen i et landhandleri med varer både i hyllene og i taket

Skysstasjonen Vikebygningen er flyttet fra sundplassen Østre Vikersund i 1990. Gjestgiveriet er bygget i 1665 av løytnant Johan Sommer og utvidet til begge sider i 1690-årene. Disse deler er senere revet slik at kun eldste del gjenstår. Johan Sommer var demobilisert etter freden i København i 1660 og fikk som mange andre offiserer rett til å drive gjestgiveri. Bygningen skiller seg fra bondesamfunnets byggeskikk på 1600-tallet og ligger nær opp til store bygninger på herregårdene og store byhus i Christiania og Drammen på samme tid: Vindusåpningene er store og bjelkehodene har profilerte fremstikk. Bare tømmerkjernen var bevart, og svalgangen er rekonstruert etter spor i bygningen.

4. NUMEDALSTUNET TOENSTUA

Mønsåsstua fra Toen i Svene, Flesberg i Numedal er årringsdatert til 1711. Huset har stue og kove, men opprinnelig var døren direkte til en forstue, men ble senere flyttet, trolig samtidig som stua fikk ny rose malt innredning. I 1792 ble inventaret rose malt, trolig av Thore Kravik.

Langedragsetra fra Nore i Numedal er etter lokal tradisjon bygget 1730 med jordgulv, åpent ildsted – åre - midt på gulvet, ljøre i taket og veggfaste senger og benker. Seterbua har tre rom: ”vaktarsval”, seterrommet og melkebua. I melkebua er det hyller til oppbevaring av melk og melkeprodukter, derfor ligger den i nordre ende av huset for å holde melk, ost og smør så kjølig som mulig. I framsvala er det bandfeste for krøter på veggen.

Åmotseterfjøset var et fjøs fra heimesetra under Sør-Skjønne, Nore i Numedal. Heimestera ble brukt først om våren og sist om høsten, mens kyra var på fjellsetra om sommeren. Fjøset er meget stort og rommer over 20 kyr, men

båsene er små og trange selv for de små kuene som fantes den gangen. Fjøsøra lå ut mot en elv, og i døra som vendte mot elva, var det et hakk. Der lå det ei renne som lå bort til elva. De kunne spare mye vannbæring ved å fylle vannet til kyra rett i denne renna. Fjøset var i bruk helt til museet kjøpte det i 1949.

5. CELLEHYTTENE

Etter frigjøringen i 1945 overlot Hjemmestyrkene flere cellehytter til Drammens museum. Museet flyttet dem til Kobbervikskogen, men her brant et par av dem ned etter at folk hadde gjort innbrudd i dem. Museet har gjenreist tre av hyttene på Bragernesåsen. En lemmehytte kalt "Valhall" og en liten badstue fra Holtefjell og en tømmerhytte fra Kistefoss i Snarum.

6. BYGDESAGA FRA GUNHILDSRUD I ØVRE EIKER

Det er ei bygdesag med to sagrammer, dvs at den kunne skjære to stokker samtidig. Sager som ble drevet med vannkraft fantes her i landet allerede på 1500-tallet, og de er kjent fra Drammensvassdraget fra 1528. Tidligere laget man bord enten ved å klyve en stokk eller ved å sage for hånd. De fleste sagene ble anlagt ved fossene på Modum og ved Vestfossen. Til å begynne med var det adelsmenn eller kirken som eide sagene, men etter hvert fikk byborgerne i Drammen kontroll over sagbrukene i vassdraget. Oppgangssagene førte til en sterk økning av produksjonen. En sagmester med dreng kunne skjære opptil tre tylfter bord i døgnet. Fra 1688 fikk sagene kvoter for hvor mye de kunne skjære, og ble kalt kvantumsager. Bøndene fikk bare skjære bord til eget bruk. Denne saga fra Gunhildsrud var en flomsag som bare hadde vann til drift vår og høst. Den ble bygget i 1809 – omtrent på den tiden myndighetene begynte å avskaffe alle reguleringene av sagbruksdriften. Denne saga er en gave til museet fra Drammens Handelsstands forening.

Kvernhuset kommer fra gården Holo i Hallingdal. Den ble brukt til å male korn og salt. Siste gang den var i bruk var ved maling av salt omkring 1910.

Kvernkallen sitter under huset og driver kvernsteinen rundt, når det var vann nok. Mange bekkekverner hadde vann nok bare i flomtida om våren og høsten. Ikke alle gårder hadde kvern, så noen måtte få malt kornet sitt hos en nabo. Kornmaling var mannens arbeid – unntatt utenfor sesongen når det hendte at de måtte falle tilbake på den gamle håndkverna, som var kvinnenens oppgave.

7. VINNASTUA

Denne stua kommer fra gården Nedre Vinna i Krødsherad. Stua var fredet, men eieren ønsket å ta i bruk tomten til andre formål, og slik havnet den på Drammens Museum. Stua har rester av rosemaling på interiøret. Noe er datert til 1783 og noe til 1855. På en skapdør kan vi lese: "Malet af mig G. T. S. Foss". På døra til kammerset finner vi en framstilling av David og Goliath, og på det nederste

dørspeilet er det malt en havfrue. Den siste tiden var stua i bruk som sommerstue hvor de bodde bare om sommeren.

Loft og bur side om side slik de står på Hallingtunet på Friluftsmuseet var et vanlig syn i dalførene i Buskerud. De hadde ulik funksjon. Bur eller stabbur, var et hus for forråd av mat. Her ble oppbevart flatbrød, mel, salt kjøtt osv. De ble bygget på stabber for at det skulle være vanskelig for mus å komme inn. Loftet ble brukt til forråd av klær, kister og kostbarhetene på gården. Det var også gjerne veggfaste senger i 2. etasje som ble brukt som gjesteloft. Brudefolket overnattet gjerne i loftet, og om sommeren sov jentene på gården der.

Nattefrieriet forbindes ofte med et besøk til jentene på loftet. Loftet fra Strand i Ål er av middelaldertypen og regnes å være fra begynnelsen av 1700-tallet.

Øvrejordefjøsset kommer fra gården Øvrejorde i Hol i Hallingdal. Det er trolig bygget i 1820 – 30-årene. Det er et stort fjøs på 60 m² og har 12 båser og 4 binger. Tre av båsene er større enn de andre og er kanskje beregnet på stuter? Dette fjøset har vinduer, noe som ble vanlig omkring 1850, så de kan være satt i seinere. Vinduer i fjøs var nettopp av denne typen: tre-fire ruter i rekke. Innerst i fjøset er en hems eller fjøs-hjall, og her var soveplass for tjenestefolk. De gamle stuene var små, så tjenestefolk måtte ofte sove i fjøset. Der var det godt og varmt pga. kyrene, men de luktet selvsagt også. For sauene og geitene ble det for varmt inne i fjøset, så de fikk eget fjøs uten vinduer.

8. WALTERS UTSIKT

Bragernesåsen ble kjøpt av Drammen formannskap allerede i 1838. På den tiden var åsen nærmest snau av beiting og vedhugst. I 1880 tok imidlertid herrene Morten Album, Christian Wriedt og C. O. Wulfsberg initiativet til å danne «Komiteen for Bragernesåsens Forskjønnelse» som foretok en imponerende treplanting, noen år med gjennomsnittlig 2000 trær årlig. Treslagene var i hovedsak kirsebær, furu, bøk, eik, lønn, gran, bjerk og lerk. I tillegg ble det i årene som fulgte bygget over 3 km spaserveier som i dag bærer navnene til noen av de sentrale personene i arbeidet fra den tid: Først Albumstien eller Zikzakken fra Bergstien. Deretter Wulfsbergchauseen fra Sommerfryd til St. Gothards pavillion som var forløperen til dagens Åspaviljongen, som ble åpnet i 1898, og så Thurmanns vei gjennom «den store ur» som ingeniør Erik Thurmann kunne åpne like etter århundreskiftet.

Utsiktspunktet er oppkalt etter Henrik Diderik Friis Walter som fra 1921 til sin død i 1949 var formann i det som senere ble døpt om til Selskabet til Drammens Forskjønnelse og Gavn. I hele 27 år fra 1925 til 1946 var han formann i Åskomiteen. Walter var en stor blomsterelsker og skjønnhetsdyrker, og med beskjedne midler nedla han et stort arbeide for å gjøre byen vakrere og triveligere.

9. KANONEN PÅ NEDRE SKANSE

Veien ble påbegynt i 1902 og sto ferdig bygget i 1904. Den var ment for transport av ammunisjon og andre forsyninger til de to batteriene ved Breidablikk som Spiraltoppen het den gang, dersom Drammen skulle bli beskyttet av svenskene. Veien var beregnet for fremføring av lette artilleristyrker og hestetrukne kanoner, derav navnet. De 12 kanonene til Øvre og Nedre Skanse ble imidlertid kjørt frem via Kloptjern, og Kanonveien til Lier ble brukt til sitt formål bare en gang, nemlig da kanonene ble kjørt ned etter at stillingene var demontert. Da veien ble bygget, fikk den navnet «Den øverste Parkvei».

Det er i år 202 år siden vi fikk vår egen grunnlov, 17. mai 1814, men et selvstendig rike var ikke Norge. Vi var i union med Sverige og hadde til eksempel felles konge og utenrikstjeneste.

I 1890-årene var det tydelig at det bar mot brudd i unionen mellom Norge og Sverige, men så helt glatt gikk ikke skilsmissen. I kampen for egen utenrikstjeneste truet Sverige med å bruke militær makt dersom Norge gikk til det skrittet. Dette førte til en sterk opprustning i Norge med tanke på neste politiske framstøt. Som et ledd i forsvaret mot Sverige ble skansene på Bragernesåsen bygget i årene 1902-03 for å beskytte Drammen mot et angrep fra Sverige, sørfra gjennom Kobbervikdalen. Bak det 35 meter lange brystvernet sto fire 10,5 cm posisjonskanoner med en rekkevidde på 5700 meter rettet mot Konnerud og terrenget syd for elven. Kanonen som står her er den eneste bevarte av de 18 kanonene som ble innkjøpt i 1904. Den ble tilbakeført her den 7. juni 1980.

Noen kamp om Drammen ble det ikke, men i skjebneåret 1905 satt statsminister Christian Michelsen i forhandlinger med Sverige i Karlstad, klar til å notere når krigen mot Sverige var en realitet. Forhandlingene endte med en fredelig løsning og Norge ble et fritt og selvstendig rike.